

A kubai Tudományos és Műszaki Dokumentációs és Információs Intézet (IDICT) szerepe a nemzeti információs rendszer keresőnyelvi támogatásában

Az IDICT négy irányban végzett munkával törekszik arra, hogy a kubai tudományos-műszaki tájékoztatási intézményeket olyan keresőnyelvekkel lássa el, amelyek birtokában ki lehet elégíteni a szakirodalmi információk iránti igényeket, illetve kezdeményezni lehet a munkamegosztást ezeknek az igényeknek minél maradéktalanabb kielégítésére.

Az ország tudományos és műszaki fejlődése szempontjából jelentős lépés volt, hogy 1962-ben megalakult a Kubai Tudományos Akadémia. Ezt az intézményt – sok más egyéb feladaton kívül – a nemzeti kutatás irányításával és koordinálásával is megbízták.

A jelzett feladat ellátása feltételezte egy olyan tudományos-műszaki információs központ életre hívását, amely megfelel az ország fejlődési-fejlesztési szükségleteinek. Az 1963. évi 1107. sz. törvény alapján ezért jött létre az Akadémia szervezeti egységként a Tudományos és Műszaki Dokumentációs és Információs Intézet, az IDICT.

Az IDICT kettős feladatot kapott. Mindenekelőtt egy olyan rendszert kellett kialakítania, majd működtetnie, amely az Akadémia kereteiben folyó kutatás és fejlesztés információs igényeit elégíti ki. Másrészt a nemzeti tudományos-műszaki információs rendszer (National Scientific and Technical Information System = NSTIS) alapjait kellett megvetnie.

Az eltelt évtizedek folyamán az IDICT jelentős erőfeszítéseket fejtett ki a szóban forgó nemzeti rendszer jogi, módszertani és szervezeti megalapozása érdekében.

E megalapozás múlhatatlan feladata volt a keresőnyelvekkel való ellátás. Az IDICT ennek érdekében négyirányú tevékenységet bontakoztatott ki:

- ▶ a nyelvi eszközök fejlesztése,
- ▶ a szabványi és módszertani alapok létrehozása,
- ▶ a számítógépesítés,
- ▶ képzési-továbbképzési és módszertani segítségnyújtás.

A nyelvi eszközök fejlesztése

Ezen elsősorban a tudományos-műszaki terület keresőnyelveinek biztosítását kell érteni. Az IDICT először az Egyetemes Tizedes Osztályozás kiadásával ért el eredményt. Ez az 1975. évi kiadás a FID

535. sz. hivatalos kiadványa lett. Később megszületett hozzá a betűrendes mutató is.

A hetvenes években az ETO még tökéletesen kielégítette az indexelés mélysége iránti igényeket. Ennek következtében az ország könyvtárai és dokumentációs központjai örömmel fogadták a kiadást, és szívesen tértek rá az ETO alkalmazására.

Azóta az ETO-nak két javított kiadása is napvilágot látott, ezekhez az Extensions and Corrections 8:3 és 8:4 füzetei szolgáltak alapként. Az ETO e bővítései nem mindenben illenek össze az 1975. kiadás jelzeteivel, már csak azért sem, mivel az ún. középkiadás volt.

Az IDICT 1975-ben megkezdte a szocialista országokban, főként a Szovjetunióban használt rubrikátor tesztelését. Az ezzel kapcsolatos elemzések és értékelések befejeztével indult el a rubrikátor spanyolra fordítása, illetve adaptálása. A spanyol nyelvű változatban némi módosítások következtek be a megjegyzések és a kereszthivatkozások vonatkozásában, illetve néhány szinonimával egészültek ki ezek a részek. Az adaptált fordítás az IDICT kiadványaként jelent meg, a *Tevékenységek rubrikátora* (ideiglenes kiadás) címen.

1977-től Kuba a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NTMIR) tagjaként a keresőnyelvi szakértői csoport munkájába is intenzíven bekapcsolódott. 1981-ben az IDICT kiadta az NTMIR rubrikátorának kubai változatát, amely *Az NSTIS rubrikátora* (munkaváltozat) címen vált ismertté.

Az NTMIR-éhez hasonlóan gyakorlatilag az NSTIS rubrikátora is kétszintű. E rubrikátort Kubában csaknem minden funkciójában használják.

Az NSTIS keretében működő dokumentációs és információs központok, illetve könyvtárak között 1981-ben gyűjtőköri és információfeldolgozási munkamegosztás alakult ki. A megosztás alapjául az NSTIS rubrikátorát vették igénybe.

1984-ben kezdődött meg a beszerzett dokumentumok osztályozása az NSTIS rubrikátora segítségével. Ez a rubrikátor az IDICT tájékoztató kiadványainak szerkesztésében is fontos segédeszköz. Így pl. a *Revista de Información Científica y Técnica Cubana* szerkesztésében is, amelynek mutatói egyaránt lehetővé teszik az NSTIS rubrikátora és az ETO szerinti keresést.

Az 1977-ben kiadott háromnyelvű (orosz–angol–spanyol) informatikai szótár kiadása ugyancsak sikeres vállalkozása lett az IDICT-nek. Belőle fejlődött ki a háromnyelvű (orosz–angol–spanyol) informatikai teaurusz, amely négy évvel később jelent meg.

1982-ben kezdett hozzá az IDICT az NSTIS makrotezauszának elkészítéséhez. Ez nem más, mint az NTMIR Tudományos Kutatások Nemzetközi Specializált Információs Rendszerében (TK NSIR) használt teaurusz kubai változata. Azért makrotezausz, mert az egy vagy a néhány hasonló témakört átfogó teauruszokhoz képest igen sok témakört fog át, s ezáltal eléggé tág szókincse van ahhoz, hogy kifejezze a dokumentumok interdiszciplináris vonatkozásait. Ezenkívül e teaurusz segítségével spanyol nyelven kérdezhetők le a TK NSIR adatbázisai, amelyek oroszból spanyol nyelven rögzítettek.

Az NSTIS makrotezausz 15 589 lexikai egységből áll: közülük 14 278 a deszkriptor, 1311 a nem deszkriptor és a konvencionális szinonima.

Az NSTIS rubrikátora és a Nemzeti Tudományos és Műszaki Könyvtár (NLST) által használt kulcsszógyűjtemény az alapja annak a projektnek, amely a szóban forgó könyvtár keresőnyelvrendszerét van hivatva tető alá hozni.

Az NLST kulcsszavait teljes mértékben kompatibilissá tették az NSTIS rubrikátorával. E kulcsszavak első, 1987. évi kiadása 5600 valódi kulcsszót és kb. 400 konvencionális szinonimára való hivatkozást tartalmaz.

Az NLST kulcsszógyűjteményének következő kiadásában a tervek szerint szerepelni fognak az IDICT hálózata által kezdeményezett kulcsszavak is. Ez a vállalkozásnak kooperatív jelleget ad. A közeljövőben még más nemzeti intézmények is bekapcsolódnak ebbe a munkába.

1987-ben indultak el az NSTIS rubrikátora második változatának előkészítő munkálatai. Ezek alapjául a Szovjetunió Állami Automatizált Tudományos-Műszaki Információs Rendszerében használatos teaurusz szolgál. Ez három hierarchiaszintet tartalmaz, mivel a mágneses hordozókon történő információcseréhez két hierarchiaszint használata elégtelen.

1988 óta az IDICT az NSTIS rubrikátorához betűrendes tárgymutatót készít. E rubrikátorra azért volt szükség, hogy az NSTIS különféle intézményeinek egységes indexelő- és keresőnyelve legyen. Az sem volt mellékes, hogy e nyelv összetevői kompatibilisek legyenek a velünk jó barátságban lévő szocialista országokban használt keresőnyelvek megfelelő összetevőivel.

A szabványi és módszertani alapok létrehozása

A szabványi és módszertani alapok létrehozásával kapcsolatos munkák túlnyomórészt ugyancsak az IDICT-re hárultak.

Az NSTIS rubrikátorának elkészítése és megjelenítése valójában szabványosítási "tett" volt. Általa vált realitássá a rendszeren belüli információcsere, amelyhez korábban nem voltak nyelvi eszközök. A rubrikátor további haszna, hogy elősegíti az NSTIS keretében működő alrendszerek rubrikátorainak kifejlesztését.

Az IDICT módszertani jellegű munkája abból áll, hogy néhány útmutatót tett közzé kulcsszavazásra, meghatározta az IDICT kiadványainak illetékességi körét, javaslatot tett a cirill transliteráció kubai szabványának (39-02) kidolgozására, az egy nyelvű teaurusz szabvánnyá fejlesztésére (39-14), továbbá egy dokumentumindexelési kézikönyv elkészítésére és szabvánnyá érlelésére (39-22). Az elkészült szabványok alkalmazása az NSTIS-ben kötelező.

Számítógépesítés

Az IDICT e téren eredményként könyvelheti el, hogy keresőnyelvi támogatásának intenzívebbé tételéhez bekapcsolta a számítástechnikát. Egyrészt megoldotta a keresőnyelvek és szótárak számítógépes előállítását, másrészt a számítógépes információfeldolgozásban – pl. az automatikus indexelésben – ért el eredményeket.

Az első irányzat jelesebb eredményei közé tartozik az NLST-kulcsszógyűjtemény aktualizálására alkalmas szoftver kidolgozása. Ez a mikroszámítógépes szoftver olyan egyszerű, hogy – rövid felkészítés után – nem számítógépes szakemberek is elboldogulnak vele.

Jelentős szellemi erőfeszítést kívánt az NSTIS rubrikátorának aktualizálásához és kinyomtatásához szükséges kisgépes szoftver elkészítése. Különösen a jegyzetek és a kereszthivatkozások problematikájának megoldása bizonyult nehéz diónak.

Jelenleg mind a kulcsszógyűjtemény, mind a rubrikátor floppylemezekon van, ami jelentős mértékben meggyorsította az aktualizálást, a kinyomtatást és az adatátvitelt.

Mivel az NSTIS által átveendő és adaptálandó makrotezauszt eredetileg ESZ-1022 számítógépre dolgozták ki, kubai adaptálása még sok és sokféle verifikációt tesz szükségessé.

A második irányzatról a következőket kell elmondani: az IDICT 1986-ban közös kutatásra szerződött a VINITI-vel, amelynek az lett az eredménye, hogy megoldódott az orosz nyelvű tudományos és műszaki szövegek spanyol nyelvű automatikus indexelése.

Ez a rendszer lehetővé teszi, hogy a spanyol nyelvű keresés nyomán a VINITI adatbázisaiban található bármely orosz nyelvű dokumentumot szóról

szóra haladva, spanyolra fordítsunk, pontosabban szólva: ez a fordítás a fordító algoritmus működésének eredményeként a leglényegesebb jelentéstartalmú szavakat "adja ki" spanyolul. Az információt nem tartalmazó szavak – ragok és előljárók – ki vannak zárva a folyamatból. A szintaxist szórendezés érzékelteti.

Képzési-továbbképzési és módszertani segítségnyújtás

Az NSTIS információs munkatársainak továbbképzéséért ugyancsak az IDICT a felelős. E célból kézikönyveket jelentetett meg az ETO, a rubrikátor és a tárgyszavak használatáról. Azt tervezi, hogy a havannai egyetemmel együtt posztgraduális tanfolyamokat szervez a rubrikátor és a tárgyszavak témaköréből. Az elmúlt években különösen sok szemináriumot, konferenciát és tapasztalatcserét szervezett. Ezek az indexelésre és a keresőnyelvekre koncentráltak. Az intézetet nem akadémiai szervezetek és intézmények is felkereshetik módszertani segítségért.

Az IDICT az új információs káderek kiképzésébe is bekapcsolódott, mégpedig fő feladatként. E tekintetben gyakorlatra fogadja a havannai egyetem informátor- és könyvtároshallgatóit, akik ezáltal megismerkednek majdani szakmai tevékenységükkel. Arra is módjuk van, hogy az IDICT céljainak megfelelő disszertációkat nyújtsanak be tanszéküknek. Ilyenkor az IDICT szakmailag tapasztalt munkatársait kéri fel témavezetőkné.

Egyébként az IDICT a keresőnyelvi támogatás jegyében a következő fejlesztési irányokat kívánja követni:

- ▶ a már tárgyalt kétnyelvű indexelő- és keresőrendszer hasznosítása,
- ▶ az NLST kulcsszógyűjteményének tesztelése,
- ▶ saját rubrikátor kialakítása, valamint az NSTIS rubrikátora, az NLST kulcsszógyűjteménye és más, az intézmény egyes szolgáltatásaiban és termékeiben indexelő- és keresőnyelvek kompatibilitásának megvalósítása.

Fordította: Mészáros Piroska

Beérkezett: 1989. III. 13-án.

KÖNYVTÁROSOK!

A SZÁMALK Mikrogépes Oktatási Osztálya számítógépes tanfolyamainak

széles választékából az alábbiakat ajánlja az Önök figyelmébe:

- Gépkezelési ismeretek és a PC-DOS operációs rendszer
- Adatbáziskezelés: CDS/ISIS kezdőknek és haladóknak, dBASE III. PLUS, dBASE IV., FoxBase kezdőknek és haladóknak
- Szövegszerkesztés: WordStar 5, XyWrite, Word
- Kiadványszerkesztés: Xerox Ventura Publisher

A tanfolyamok 1 hetesek, a Számalk magas színvonalon berendezett nemzetközi oktatóközpontjában (XI., Szakasits Á. u. 68.) kerülnek megrendezésre, de igény szerint, egyedi megállapodásban rögzített feltételek alapján, Önöknél is megtartjuk azokat.

Felvilágosítást ad *szakmai ügyekben*: Gerő Judit ov. és

Pénzesné Bitai Zsuzsanna 185-1294, 185-3111/238, 237

Szervezési kérdésekben: Dembroski Erzsébet 185-1294, 185-3111/154

Cím: Bp.1115 Szakasits Á. u. 68. (1518 Bp.112.Pf.146.)

Telex: 22-4498 Telefax: 166-9085